

е било под влияние на негативното отношение към Методий и неговото учение, което успява да постигне още Вихинг. Но булата за разрешаване на глаголическата книжнина от папа Инокентий IV от 1247 г. е доказателство, че глаголическата традиция е имала сериозни позиции в Хърватия, които папата е бил принуден да признае.

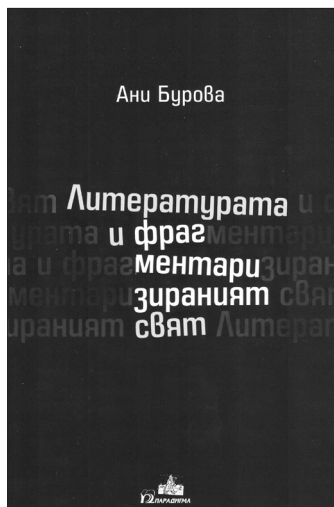
Като главен наследник на Кирило-Методиевото дело е разгледана България. Авторът се спира на събитията след пристигането на учениците и на „предаването“ на славянската литургия от България на Русия. Той допуска, че в България са намерили убежище и други ученици на Методий, изгонени от Моравия, за които не знаем нищо, защото житието на Климент Охридски от Теофилакт се интересува само от своята главна тема – съдбата на св. Климент и неколкоцината му другари, с които успява да се добере до България. Посочено е и пристигането в България на откупените от пратеник на византийския

император моравски ученици, което не е изключено да е било вдъхновено или опосредствано от младия Симеон преди неговото собствено завръщане, за да поеме властта в България.

Книгата на Вл. Вавржинек представя огромен брой факти и аргументи върху Кирило-Методиевата проблематика, особено що се отнася до положението във великоморавските земи, и с това ще събуди интереса не само за широката общественост, но преди всичко за специалистите. В нея се откриват толкова много сведения за историческите извори и археологическите разкопки, обединени от стремежа към пълно обхващане на известното за епохата, че тя може да служи като коректив на всяко мнение или хипотеза, опиращи се върху определени страни или източници на сведения с по-тесен обхват.

МАРГАРИТА МЛАДЕНОВА
Софийски университет
„Св. Климент Охридски“
✉ margo@slav.uni-sofia.bg

ЛИТЕРАТУРАТА И ФРАГМЕНТАРИЗИРАНИЯТ СВЯТ

Ани Бурова. *Литературата и фрагментаризираният свят*. София, Парадигма и Бохемиа клуб, 2014.

Монографията „Литературата и фрагментаризираният свят“ е научен труд с подчертано приносно значение за българската славистика – като качество на научното мислене, модерност и оригиналност на изследователската концепция и като първо в българска среда задълбочено сравнително-типологично проучване на новите славянски литератури. В контекста на съвременната славистика през последните години фокусирането върху сравнителното изследване на литературния процес след 1989 г. се наблюдава в единични случаи. Липсата на достатъчна дистанция във времето, както и на достатъчно отчетливо формирана устойчива матрица на научно обговаряне на нововъзникващите литературни явления, спрямо която в отправната си точка да се ситуира изследователският интерес, е сериозното предизвикателство пред подобен тип изследвания. В случая това предизвикателство е преодоляно чрез конструирането на една амбивалентна гледна точка, която е едновременно вгледана в литературата като специфична среда на самопораждане, самоосъзнаване и самоосмисляне и същевременно виждаща литературния процес в неизбежната му зависимост от множеството различни контексти. Продуктивност-

та на тази гледна точка е очевидна във формулираните от Ани Бурова обобщения и заключения, които се отнасят не само до спецификата на наблюдаваните конкретни явления и процеси в изследваните славянски литератури, но засягат и далеч по-общите и общовалидни въпроси за предизвикателствата, пред които е изправена литературата в съвременния свят – предизвикателства, засягащи самата ѝ същност и преди всичко способността ѝ да бъде ако не фактор, то поне важна част от общественото съзнание. Въпросът за коренната промяна във връзката между литературата и обществото е неотклонно следваната вътрешна мисловна нишка, която поддържа концептуалното единство на книгата и осигурява на анализа постоянна отвореност към осмисляне на наблюдаваните явления в контекста не само на посттоталитарните проблематики, но и на кризата на културата на словото.

Книгата се състои от две тематично обособени цялости – „Типология на процесите в чешката литература от 90-те години на XX век (Полемии, дискусии, манифести)“ и „Щрихи към типологическия прочит на посттоталитарните литератури“, обединени от типологическия подход към изследваните явления и процеси. Анализът на процесите в чешката литература в първата част е осъществен през призмата на полемичното ѝ обговаряне в текстове на водещи чешки писатели, литературни критици и литературоведи. Избраната оптика е ценна и продуктивна, предпазваща от рисковете на монологичната изследователска позиция. От една страна, се създава ясна представа за диалогичността на вътрешнонационалната литературна авторефлексия; от друга, собствено изследователската гледна точка, която е външна на националната литература, се конструира в динамиката на съотнасянето чрез вписване, дистанциране или полемизиране с вътрешнонационалните перспективи. Едно от важните методологически предимства на избрания подход е динамизирането на самия обект на изследването. Литературата на

90-те е положена не като пасивен изследователски обект на интерпретация „отвън“, а като постоянно променяща се среда, „уловена“ през вътрешния поглед на знакови за периода чешки автори, които активно участват във формулирането и артикулирането на литературно-историческия ѝ образ.

Структурата на тази част на изложението следва и конструира вътрешната логика на търсения литературно-историческия образ – от анализа на реториките, описващи литературната ситуация от началото на 90-те като *хаос* и обглеждането на динамиката на процесите през периода в главата „Литературата в парадокса на необятните възможности“ през детайлното вглеждане в процеса на промяна на статута на литературата в „(Не)ограничените пространства на литературата“ до аргументите *за* и *против* постмодернизма („Перипетии с постмодернизма“) и проблемите, свързани с идентифицирането на литературното поколение на 90-те в „Невъзможното поколение“. Във вътрешната организация на всяка една от главите авторката се придържа към принципа на конфронтиране на гледните точки, като по този начин представя не само актуалните за периода полемики, дискусии и манифести, а и реконструира и концептуализира същностните промени в литературния процес от собствено изследователската гледна точка. Доминанта на изследователския интерес на А. Булова са не толкова конкретните художествени белези, поетики или стилистики на 90-те, а формиращото се в периода съзнание и разбиране за литературата. Историческата промяна, белязала времето след 1989 г., е видяна като прелом и пречупване на „цялата дотогавашна традиция на възприемане на литературата, статута и функциите ѝ“ (с. 41). Именно проследяването на различните аспекти на този процес свързва отделните части на изследването в една концептуална цялост – отношението към традицията, употребите на свободата, разпадането, диференциацията и плурализацията на литературния контекст.

Въпросът за традицията е ключов в изследването. Обговарянето му започ-

ва от вглеждането в ретроспективните нагласи на 90-те и открояването на съответните техники за произвеждане на традицията, свидетелстващи за все още живата потребност от общосподелимо минало, споделен опит и ценности, които да бъдат артикулирани в единен разказ за литературата от втората половина на века, и достига до анализа на отчуждението от традицията и осъзнаването ѝ като товар и бреме в манифестите на „младите“, дебютирали през 90-те. Изследването не само установява промените в отношението към традицията, но и настоява да изведе и реконструира контекстуалната им обусловеност, първопричините и мотивациите. Един от най-сериозните и приносни моменти в изследването на А. Булова е задълбоченото проблематизиране на въпроса за (възврънатата) свобода на литературата в посттоталитарния период. Анализът е многоаспектен, разкриващ различните равнища и измерения на проблема – връзката между неограничената творческа свобода, социалния престиж и етическия ангажимент на литературата, отношенията между пазара и изкуството и изпитанията пред творческата свобода в условията на доминация на консуматорско-развлекателните модели в културата и съответно девалвацията на високата, сериозна литература. Като централен тук се откроява проблемът за все по-ясното раздалечаване между литературата и пространствата на общността. Формулираното от авторката заключение за свеждането на литературата до индивидуално, частно преживяване на твореца и читателя намира аргументирано потвърждение и в задълбочения анализ на манифестите на „младите“ през 90-те (Яромир Типълт и Мартин Путна), които нямат амбициите да инициират литературна общност или литературна група. Наблюденията на А. Булова неизбежно довеждат до проблематизиране на самата представа за литературното поколение – „невъзможното“ поколение в заглавието на частта набира смисли и от конкретиката на 90-те, но същевременно отваря въпроса за състоятелността на мисленето на съвременната литература в термините на общностното и най-вече

през призмата на общосподелими ценности и образци.

Въпросът за плурализма – като същностна характеристика на съвременната литература и култура – заема възлово място в изследването. Следва да се отбележи ясното фокусиране и канализиране на наблюденията и разсъжденията не върху самоцелното описание на множествеността на гледни точки, поетики и езици, а върху търсенето и осмислянето на първопричините за явлението – „разоряването на версиите за самата същност на литературата, за нейния статут, роля и функции“ (с. 11–12). През същата призма са обсъдени и „перипетиите“ с постмодернизма – тази част на изследването неизбежно прави впечатление с липсата на обичайните реторики около постмодернизма за сметка на целенасоченото и аргументирано представяне на чешката ситуация, в която постмодернизмът е „средство, през което се коментират [...] темите за статута и функциите на литературата“ (с. 81). Подобно настойчиво вглеждаме във въпроса за ролята и мисията на литературата намира своите основания в спецификата на чешката литературна ситуация през 90-те; от друга страна, то изглежда провокирано и със сигурност провокира към размисъл за начина, по който съвременната литература участва в изграждането на възприятата и представите ни за света и за времето, в което живеем.

Във втората част на книгата „Щрихи към типологическия прочит на посттоталитарните литератури“ се разглеждат водещи тенденции в посттоталитарните литератури, като тук е привлечен литературен материал от чешката, българската, полската, украинската и сръбската литература. Очевидна е сериозната славистична компетентност на А. Бурова, задълбоченото познаване на съвременните литератури, както и умението ѝ да откроява типологията на явленията и процесите. Четирите глави, от които е структурирана тази част, конкретизират и онагледяват конструирания в първата част литературноисторически образ чрез анализ на отделни творби. Съще-

временно чрез важното измерение на сравнението изследователският фокус се измества и пренасочва към опита за типологически синтез на посттоталитарните литератури.

Анализът в главата „Възраждането като постмодерен сюжет“ не само откроява общото и различното в художествената реконструкция на Възраждането в чешката и в българската литература, но и обобщава същностни черти на националните варианти на постмодернизма с акцент върху специфичния му модел в българския литературен контекст. Съпоставителният прочит, който е до голяма степен фокусиран върху употребите на мистификацията, отчита както конкретните поетики на мистифициране, така и същностни отлики в отношението към миналото и в начина на преосмисляне и пренаписване на литературното и културното наследство. В „Памет и антиутопия“ са проследени сходните модуси на изображение на близкото минало в творбите на Иржи Крадохвил, Яхим Топол, Юрий Андрухович, Георги Господинов. Акцентът тук е изведен върху специфичното в художествената интерпретация на универсалния антиутопиен модел, както и върху актуализацията на детския поглед като продуктивен и ефектен начин за художественото изследване на травматичната памет.

Един от най-интересните текстове в тази част на монографията е „Пространства, маршрути, географии на писателската биография“, който не само проследява литературния диалог между Анджей Сташук („Как станах писател“) и Яхим Топол („Как отидохме при Сташук“), но и формира вътрешноструктурен диалог с главата „Невъзможното поколение“ от първата част. Въпросът за литературното поколение и тук е централен, като съпоставителният анализ е насочен към извеждането на „определен тип писателска фигура, формирана в културния контекст от края на миналия век“ (с. 169). Проследявайки артикулирането на писателската идентичност в двете есета, авторката подчертава факта на формирането на писателското самосъзна-

ние на двамата автори „в контекста на културния ъндърграунд от времето на късния социализъм“ (с. 170). Именно този факт е определящ за чувството за поколенческа общност, за принадлежност към едно поколение, което за разлика от несъстоялото се *невъзможно* поколение на 90-те съзнава себе си като *изгубено*, но и като „последното щастливо поколение“, за което „светът има окончателна и що-годе прилична форма“ (с. 177).

Тук е мястото да отбележа трайния изследователски интерес на А. Бурова към типологията на писателския образ, на писателското поведение и представите за авторството. Този интерес бележи цялостната ѝ научна продукция и е реализиран в разнопосочни и разноаспектни конкретизации – както в дисертационния ѝ труд, където чешкият модернизъм е осмислен и през призмата на стилизациите на авторските фигури, така и в трудовете, посветени на българския модернизъм (кръга „Мисъл“ и Пенчо Славейков), и в текстовете, обсъждащи българските мистификационни антологии от 90-те. В случая наблюдаваме не просто маркиране на собствен изследователски терен, а опит за концептуализация на собствен проучвателски подход към литературните явления.

Представата за Средна Европа също е една от константите в научните интереси на авторката. Последната глава на книгата „Метаморфозите на една културна утопия: представи-

те за Средна Европа в съвременната литература“ очертава константите и променливите в мисленето за Средна Европа през последните десетилетия. Същевременно този въпрос стои като логичен завършек на темата за писателската идентичност, като отваря един различен контекст на осмислянето ѝ – през онова открито от Киш „иманентно *присъствие на култура*“, усетено като *звук* и *вибрацията* на „средноевропейската поетика“.

Монографията „Литературата и фрагментаризираният свят“ представлява несъмнен интерес за специализираната научна публика. Същевременно приносът ѝ съвсем не се свежда само до тясно славистичната научна проблематика. Книгата предлага един подчертано индивидуален подход към литературата, който я осмисля и концептуализира не в състоянието ѝ на даденост и готов изследователски обект, а в процеса на ставането ѝ – и като индивидуален творчески акт, и като социален феномен. В този смисъл книгата на Ани Бурова представлява интерес за много по-широк кръг от специалисти и неспециалисти, които споделят, ако не тревогата, то поне загрижеността за *важността на литературата като източник на смисли*.

ИНА ХРИСТОВА
Софийски университет
„Св. Климент Охридски“
✉ ina207@abv.bg